

30. DAŇ, ČO JE, NÁZORY, JEJ VYMEDZENIE, VÝVOJ DANÍ A DAŇOVÝCH TEÓRIÍ

Daňová teória a politika je jednou z hlavných a rozhodujúcich oblastí štátnorozpočtovej problematiky. Daň predstavuje najdôležitejšiu časť rozpočtových príjmov. Daň je finančná kategória, kt. existovala skôr ako ŠR. Štát pomocou nich sústreďuje prostriedky na úhradu svojich potrieb, ešte pred vznikom ŠR a to od vznikajúceho štátu. Daňová teória a pol. predstavujú rozsiahlu oblasť štátnorozpočtovej politiky, kt. je stredom ekonomického záujmu vzhľadom na svoj význam pre štát a spoločnosť. S daňami sa spájajú mnohé teórie ale aj rozdielne prístupy. Daň: Charakteristika nie je ľahká. Definície na daň sa vyskytujú od čias feudálnej spol. T. Akvinský v 13. stor. charakterizoval daň ako dovolenie ľúpeť. Cirkev zase tvrdila, že neplatenie dane je ľahký hriech. Hobbes v 17. stor. - „daň je cena za vykúpenie mieru a cena za ochranu života“. Neskor sa chápe daň ako výmena, pri ktorej štát dodáva služby a daňovník za ne platí. „Dane sú to, čo platíme za civilizovanú spoločnosť.“ - O W Holmes. Daň v súčasnosti: podľa právneho hľadiska sa daň charakterizuje ako povinná platba stanovená zákonom podľa vopred stanovenej daňovej sadzby nenávratným spôsobom ako forma príjmov verejných rozpočtov. Daň: -sa môže stanoviť iba zákonom, je povinná platba pre štát, má nenávratný charakter, pre daňovníka predstavuje zníženie jeho príjmov, musí mať stanovenú sadzbu. Fin-eko hľadisko: daň je finančná kategória rozdeľovania. Podľa tejto definície daň rozdeľuje dôchodky na 2 časti: 1) kvôli do ŠR, 2) zbytok, kt. ostáva danovníkovi. Vývoj daní: dane sa začali rozvíjať so vznikom štátu. vývoj daní bol v týchto etapách: otrockácka spol., 4000r. pred n. št., dane mali druhoradý význam, ako príjmy pre pokladnicu, boli nepravdivé, prirodzená podoba, dobrovoľnosť platenia, vyberanie daní robili štátne org., v období staroveku dominujúcim zdrojom príjmov štátnej pokladnice boli domény = výnos z panovníkovoho majetku a regály = poplatky za prepožičané práva patriace výhradne panovníkovi (právo ťažby). feudálna spol., 5-18 stor., 3 obdobia - ranný - zákl. črty sa nemenia, vyberajú sa vojnové dane, rozvinutý - veľa zmien v daniach, D nadobúdať peň formu, štátne D, D feudálnych miest, preniká mocenský dualizmus do správy daní. Nepráve D, majetkové, výnosové. Mesiam sa ukladajú dane tzv. repartičnou metódou (vopred sa určí daňový výnos a potom sa stanoví výška dane pre jednotlivých danovníkov. Akvinský - „Panovník má vyberať dane tak, aby boli medzi členmi spoločnosti spoločnosti spravodlivo rozdelené.“ Klock - „újma z vyberania dane by mala byť menšia ako strata, ku ktorej došlo, keby sa nevyberala.“ neskorý - doršuje sa absolutizmus, koniec 30ročnej vojny, dane sa stávajú pravidelným príjmom štátnej pokladnice, ostáva len daň majetková, z hlavy, obratová a výnosová. Habes formuloval podstatu teórie výmeny. Vychádza z ponímania štátu ako dobrovoľnej organizácie ľudí, keď existuje zmluvný vzťah občana k štátu. Questnai - spája sa s ním prvý systematický výskum presunu a dopadu daní a následné účinky na chod ekonomiky, navrhuje daňový morizmus. A Smith - autor prvej ucelenej sústavy daňových princípov, základné daňové princípy: všeobecnosť zdanenia, daňová schopnosť, určitosť, vhodnosť výberu, minimálne náklady spojené s vyberaním dane.

31. ROZP. MECH., DAŇ. MECH. ROZP. PRINCÍPY V OBDOBÍ VOJNEJ KONKURENCIE

Na konci 19. stor. daňová náuka zaznamenala ďalšie rozpracovanie v nadväznosti na vyvrcholenie v'ázstva kapitalistického spôsobu hospodárstva. Dominantným typom výmeny sa stáva peňažné hospodárstvo. Presadzuje sa požiadavka minimálnej angažovanosti štátu v ekonomike. Ústrednou sa stala teória abstinencie (dane by nemali zasahovať do eko, mali by byť neutrálne) D Ricardo - „zdanenie v každej forme je voľbou medzi väčším alebo menším zlom“. Najhoršie sú D, kt. zasahujú do rozdelenia majetku tak, ako vznikli trhový zákonmi. Požiadavku trhovej neutrality obsahuje aj tzv. Edinburghské pravidlo, podľa ktorého zdanenie by malo nechať PO a FO v takých pomeroch, v akých ich našlo pred zdanením. Teória obeť: D sa chápe ako povinná obeť bez nároku na priame protiplnenie, a to obeť na uspokojovanie kolektívnych potrieb. predstaviteľia: J.S. Mill, A. Marshall, A.C. Pigou Teória kapacitná: vychádza z obeť kapacity, kapacita je daná veľkosťou majetku alebo veľkosťou dôchodku danovníka, výškou jeho potreby. Princíp platobnej neschopnosti - K.H. Rau, a Wagner, G. Schmoller Ďalšou teóriou je poist'ovacia I - štát pôsobí ako jedna veľká poisťovňa, u ktorej svoj život a majetok poisťujú občania. Cenu poistenia je daň, a to osobná a majetková. - McCulloch. D Ricardo rozpracoval vo svojom diele Zásady politickej ekonomie a zdanenia teóriu daňového presunu a dopadu. Difúzna teória - extrémny pohľad na daňový presun. Zhrnutie: dane sú povinné, pravidelné a hlavný zdroj príjmov verejných rozpočtov, vznikajú prvé ucelené daňové systémy priamych a nepr. daní, princíp všeobecnosti zdanenia, vzniká sústava priamych daní. Monopolizmus - koniec 19. stor. - 1914. Je to obdobie základku moderného daňovníctva, zväčšujú sa osobné D, dôchodkové, progresívna zdanenia u osobných D. Zákl. otázkou sa stáva daňové bremeno a jeho rozdelenie na jednotlivé triedy spoločnosti. Rastie odpor proti širokému uplatňovaniu nepriamych daní. Vyslovuje sa tiež požiadavka na ústup od daňovej neutrality. Formuluje sa nová úloha daní, a to prerazdeľovať dôchodky ekonomických subjektov. Seligman rozpracoval teóriu daňového presunu a dopadu. Proti progresivite sa stavia tzv. reformistické daňové učenie

Obdobie medzi dvoma svet. vojnami - bolo potrebné získať prostriedky na obnovu vojnou zničeného hospodárstva a na splácanie vojnových dlhov, posilniť osoby, kt. sa vojnou obohatili. Dochádza k zvyšovaniu D, zväčšujú sa jednorázové dávky z majetku a zo zisku. Obnovujú sa nepriame dane. Znižuje sa nezdaniteľné minimum. Učením I M Keynesa dochádza k odklonu od neutrality daní, od vyrovnanosti ŠR. Hlavné vývojové trendy daní: prirodzené D sa transformovali na peňažné, dobrovoľné na povinné, nepravdivé vyberanie na pravidelné, od účelového určenia sa prešlo k neúčelovému, D sa stali rozhodujúcim zdrojom rozpočtových príjmov, priame dane sa zmenili na osobné, nepriame prechádzajú na DPH, ktorú dopĺňajú spot. D.

32. ROZP. MECH. DAŇ. MECH. ROZP. PRINCÍPY V OBDOBÍ ZMIEŠANEJ TRHOVEJ EKO.

Po druhej svet. vojne vo vyspelých štátoch s trhovou eko. dochádza k zmenám pod vplyvom meniacich sa eko. spoloč. podmienok. Výsledkom bolo využívanie daní podľa 1) klasifikácie orientovanej na cieľ a 2) pramukovo o L. Ad 1) vychádza z Keynesovho učenia. Zvyšoval sa podiel verejných rozpočtov v procese znourodľovania. Verejné rozpočty odzrkadľovali verejnú potrebu. V daňovej a rozpočtovej oblasti uvedené sa prejavuje tak, že sa zvyšujú dane a tiež sa zväčšujú schodky verejných rozpočtov, najmä SR. Došlo k poklesu eko. aktivity, rýchlemu rastu nezamestnanosti. Výsledkom bol odklon od keynesovstva, koncom 70tych rokov znížovanie daní. Ad 2) teoreticky ju vypracoval A Laffer, uplatnila sa koncom 70tych rokov. Objavuje sa tu požiadavka znížiť daňové zaťaženie a tiež požiadavka presunúť a vo väčšej miere využívať nepriame dane, t.j. znížiť priame dane, hlavne dôchodkového typu. Takýmto spôsobom sa má podnecovať 'utlmenej eko. aktivita a to stimuláciou ponuky. Predstavitelia boli R Reagan a M Thatcherová. Myšlienka EU sa tiež dotýka daní. EU sa nezaobíde bez zjednotenia základných pravidiel zdaňovania, tzv. harmonizácie daní. Koncom 80tych rokov vývoj daní v ZapEur vytváral do základného modelu štruktúry rozpočtových príjmov:

Rozpočtové príjmy:

A) daňové príjmy

1. priame dane
 - hlavné (dôchodková z príjmov jednotlivca a spoločnosti)
 - doplnkové (majetková D,D z nehnuteľného majetku)
2. nepriame dane
 - hlavné (DPH)
 - selektívne (spotrebné dane)
 - vedľajšie nepriame dane (kolky, poplatky)

B) nedaňové príjmy

- príspevky na soc zab
- poplatky
- clá

Uvedený model sa aplikoval aj u nás v 1993.

Daňová sústava - pri realizácii D politiky vo vysp. štátoch sa robia D reformy, kt. majú tvar sínusoidy. Je to preto, lebo raz sa D znižujú a potom zase zvyšujú. Na takúto krivku pôsobí inflácia, nezames, eko.situácia. Daňové reformy v 80tych rokoch. V D teórii a politike sa od začiatku 80tych rokov dostala do popredia teória a pol. znížovania D, kt. je vhodná na podnikanie. Začala ju používať Reaganova administratíva v 1981. Okrem USA ešte aj v VB, NEM, RAK, HOL, CAN, JAP. Zníženie daní má podľa nej kladný vplyv na hospodárstvo. Základné ciele reforiem boli: posilnenie výkonu ekonomiky, posilniť zásadu spravodlivosti zdanenia, zníženie daňových útlav, zachovať funkčnosť verejných rozpočtov.

33. SÚČASNÁ DAŇOVÁ SÚSTAVA U NÁS. JEJ PRINCÍPY

Po zmene spoločenského systému (1989)sa u nás vytvorili podmienky pre radikálnu zmenu daňovej štruktúry. Súčasná D reforma u nás predstavujúca základnú zmenu daňovej sústavy sa uplatňuje od roku 1993. D zákony sa schválili za pomerne krátky čas ešte vo federácii. Súčasná sústava daní v SR: **A) priame dane a) priame dane viazané na príjmy** 1. daň z príjmov FO 2. daň z príjmov PO **b) nepriame dane** 3. cestná daň c) **priame viazané na nehnuteľnosti** daň z pozemkov 5. daň zo stavieb **d) priame D viazané na dedičstvo, darovanie, prevod a prechod** nehnuteľností 6. daň z dedičstva 7. daň z darovania 8. daň z prevodu a prechodu nehnuteľností **B) nepriame dane**

C) nepriame obrátové dane viazané na prídanie hodnoty 9) DPH
D) nepriame obrátové dane viazané na spotrebu vybraných druhov výrobkov 10. daň z uhľovodíkových palív a mazív 11. daň z liehu a liehovín 12. z piva 13. z vína 14. z tabakových výrobkov **C) poplatky a celoštátne poplatky** 1. súdne poplatky 2. správne poplatky **b) miestne poplatky** 1. poplatok za užívanie verejného priestranstva 2. za užívanie bytu alebo časti bytu na iné účely ako bývanie 3. za ubytovaciu kapacitu 4. za kúpeľný a rekreačný pobyt 5. za psa 6. zo vstupného 7. z predaja alkoholu a tabakových výr. 8. za povolenie na vjazd motorovým vozidlom do vybraných miest národných parkov a historických častí mesta 9. za reklamu 10. za zábavné hracie automaty 11. za predajné automaty **Základné princípy daňovej sústavy:** **rozpočtovej politiky p.** - presadzujú sa záujmy SR, požaduje sa, aby rozpočt. príjmy vo vzťahu k vývoju hrubého národného produktu boli pružné a sledovali jeho rast, aby pri raste HNP rástli tiež príjmy SR **Spravodlivosť zdanenia** - rovnaké podm. zdaňovania pre tuzeské aj zahrani. firmy, ako aj rovnaký prístup pri zdaňovaní FO a PO. **Podnikovo hospodársky p.** - aby sa daňami vytvárali rovnaké konkurenčné podmienky **Pružnosť a účinnosť vyberania daní** - požaduje sa určitá hierarchia daňových orgánov na spoľahlivé vyberanie a kontrolu daní a obmedzovanie daňových útlavov.

Otváranie sa ekonomiky - presadzuje sa požiadavka harmonizácie - prispôbovanie sa požiadavkám EU. **Finančno - psychologický p.** - požaduje sa, aby konštrukcia daňovej sústavy zodpovedala právnomu povedomiu a mentalite nášho národa.

34. ZÁSADY ZDAŇOVANIA

Zásady zdaňovania zahŕňujú určité požiadavky či skutočnosti, ktoré dane musia rešpektovať. Takéto zásady určujú spôsob rozhodovania o daniach, aká má byť ich veľkosť, forma atď. Realizácia daňových zásad znižuje ľubovlnú konštrukciu daní. Zásady stanovenia daní sa menia, historicky sú podmienené a nie sú dané raz navždy. Zásady zdaňovania sa formulujú podľa

4. **hladísk: 1) podľa morálnych kritérií - zásada všeobecnosti zdanenia** = najstaršia zásada. Podľa nej sa požaduje odstránenie daňových privilégií a dane sú povinné platiť všetci príjemcovia dôchodkov alebo vlastníci majetku. Výnimky sú: daňová imunita, amnestia, oslobodenie od daní, nezdaniteľné minimum, **zásada rovnosti zdanenia** = požaduje sa, aby daň bola úmerná dôchodku, z ktorého sa platí daň. Najčastejšie sa používajú lineárne daňové sadzby. V súčasnosti sa hovorí skôr o **zásade jednotnosti zdanenia**. Jednotnosť zdanenia sa poníma ako rovnaké daňové pravidlo či rovnaké daňové sadzby pre všetky daňové subjekty. Uplatňuje sa aj **zásada selektívnosti**. 2) **podľa finančnej politiky** - **zásada dostatčnosti daňového výnosu** = vyžaduje sa, aby D zabezpečili štátu dostatok potrebných fin. prost. Ten je nutný pre SR. Nutnosť daňového výnosu je podmienená nasledujúcimi činiteľmi: dane nemôžu zmenšovať majetok daňovníkov, nemajú potláčať záujem daňovníkov o rast ich dôchodkov či zisku, dane určené na financovanie verej. sektoru by mali byť iba v takej výške, aby umožňovali optimálny rozvoj celého NH. **zásada stability** = daňový výnos má byť stabilný a nemá závisieť na konjunktúrnych výkyvoch, **elastičnosti** = požaduje pružné prispôbenie daní vývoju HNP, aby dane odrazili zmeny v ekonomike, **dľhodobosti a právnej perfektnosti** = vyžaduje sa taká prepracovanosť daňovej sústavy, aby táto sústava mohla pôsobiť a využívať sa dlhší čas 3) **podľa národnohospodárskeho hľadiska** - **zásada neutrality zdaňovania** = vyjadruje sa požiadavka, aby dane vytvárali rovnaké konkurenčné podmienky pre všetky subjekty, **účinnosti zdanenia** = štát nemá využívať dane len na získanie fin. zdrojov, ale tiež využívať ich ako nástroj pôsobenia a zásahov do eko. a do reprodukčného procesu, a to na urýchlenie alebo na spomalenie rozvoja niektorých odvetví NH, alebo obŕstí, na zvyšovanie výroby alebo spotreby, na zvýhodnenie alebo znevýhodnenie určitých sociálnych skupín obyvateľstva atď. 4) **podľa daňovej správy** - **zásada určitosti zdanenia** = požaduje sa, aby pri platení a vyberaní dane bolo zrejme a jasné každému daňovníkovi a štátu, a to v každom konkrétnom prípade, či je daňová povinnosť a v akej výške. t.j. všetky náležitosti dane, **zásada minimálnych nákladov** = požaduje sa efektívnosť a minimalizácia nákladov štátu na správu a vyberanie daní

35. KLASIFIKÁCIA DANÍ

Klasifikácia daní nám umožňuje členiť dane podľa rôznych hľadísk. Každé delenie má svoj špecifický význam, umožňuje určenie a sprehľadnenie množstva daní. Veľmi často ako kritérium pre členenie daní slúžia niektoré

daňové zásady alebo niektoré ich náležitosti. A) Podľa objektu zdanenia sa dane členia podľa toho, na akú skutočnosť sa viaže daň: dôchodkové (daň zo zisku, príjmov, dôchodková, z miezd apod.), majetkové (z opzernok, domov, z majetku; z majetkového prírastku, z objemu výplatných miezd); obratové (z obratu, DPH, spotrebné). B) podľa daňových sadzieb - percentuálne (lineárne, progresívne, regresívne), pevné a rozdielové. C) Podľa prirúčacieho subjektu - celostátne, strednoročné, miestne, nadnárodné. D) podľa daňového subjektu - dane podnikov a spoločností, dane obyvateľstva. E) Podľa respektovania osobných pomerov danovníka - reálne, osobné. F) Podľa stupňa záväznosti - obligatórne, fakultatívne či dobrovoľné. G) Podľa spôsobu výpočtu dane - sadzbové dane, kontingentové dane. H) Podľa pravidelnosti - pravidelné, nepravidelné. I) Podľa dopadu na daňovníka - priame, nepriame (jednorázová, kaskádovitá, kombinovaná daň z obratu, DPH). J) Podľa rozsahu obsiahnutia objektu dane - analytické, syntetické. K) podľa spôsobu platenia - právkové, dane podľa daňového priznania. L) Podľa vplyvu na chovanie subjektov - skresľujúce, neskršujúce. M) podľa vzťahu k zlyhaniu trhu - nápravné, ostatné. N) podľa miery účelovosti - neúčelové, účelové.

36. VYBERANIE A SPRÁVA DANÍ

Vyberaním daní rozumieme činnosť spojenú so získaním daní od plátciteľov do ŠR. Pri vyberaní daní ide o trojakú činnosť a to: A) stanovenie daňového objektu zahŕňa činnosť spojenú s výberom a voľbou predmetu zdanenia, t.j. čo sa bude zdaňovať alebo čo podlieha zdaneniu príslušnou daňou. Objekt zdanenia sa určuje daňovým zákonom, ktorý tvorí právny základ pre vyberanie dane, určenie daňovej sadzby, inkaso dane. Pri určovaní základu je dôležitá ocenenie či obdnenie daňového objektu a stanovenie daňového základu, z ktorého sa vypočíta daň. Objektívne metódy ocenenia majú spoločné to, že daňový základ sa určuje podľa vonkajších znakov (podľa výmery pôdy, plochy, počtu...). Subjektívne metódy ocenenia majú spoločné to, že daňový základ sa určuje podľa daňového priznania, t.j. skutočných príjmov. B) Určenie daňovej sadzby a ostatných náležitostí dane zahŕňa činnosť spojenú s vyčíslením dane, ktorú daňovník záväzne musí odvieť do ŠR. Dvojaký systém stanovenia D sadzby: 1. kvótový systém určenia D sadzby - stanovuje sa časť (kvóta) z daňového základu, ktorá sa z neho odčerpá v podobe dane. 2. Reparičný systém určenia D sadzby - štát dopredu určí celkovú sumu dane, kt. sa má inkasovať. D sadzba vyplynie z rozdelenia celkovej sumy daňového výnosu na jednotlivých daňovníkov. C) Inkaso dane zahŕňa činnosť spojenú s prechodom peňažných prostriedkov v podobe daní od daňovníkov alebo plátciteľov daní do rúk štátu, t.j. ŠR. 1. priame inkaso - štát inkasuje dane vo vlastnej réžii, a to tak, že si k tomu vytvorí svoje vlastné orgány. Uskutočuje sa tromi spôsobmi: a. priame platenie - daňovník sám platí daň do ŠR. b. nepriame platenie - daňovník sám neplatí daň, ani ju neodvádza, ale znáša ju. c. platenie kolkami. 2. Nepriame inkaso dane - štát neinkasuje dane vo vlastnej réžii, ale presvára svoje oprávnenie vyberať daň na inú osobu. V takom prípade štát uzatvára najomnú zmluvu s podnikateľom, v ktorej sa on zaväzuje odvieť štátu dohodnutú sumu dane. Nepriame inkaso v súčasnosti neexistuje. Správa daní - činnosť špecializovaných orgánov smerujúca k správaniu a úplnému zisteniu, stanoveniu a splneniu daňových povinností, najmä právo vyhľadávať daňové subjekty, vyrubiť daň, vyberať, vyúčtovať, vymáhať alebo kontrolovať splnenie daní v stanovenej výške a stanovenom čase. Trojaká činnosť: 1. vyhľadávacie činnosť - kontrola registrácie daňových subjektov. 2. kontrola správnosti a úplnosti daňového priznania. 3. vymáhanie daňových dlhov a uplatňovanie sankcií. Správa daní vykonávajú správcovia daňí. U nás sú to daňové úrady, ale aj colnice. Okrem správy daní daňové úrady vykonávajú aj: 1. správu prídelov a dotácií zo ŠR, 2. konanie o priestupkoch, 3. finančné revízie. Základnou právnou normou pre správu daní je zákon o správe daní č. 511/1992. Skladá sa z 9 častí: 1. Základná a všeob. ustanovenia, 2. prípravné konanie, 3. vybušenie konanie, 4. riadne opravné prostriedky, 5. minoritné opravné opatrenia, 6. platenie daní, 7. osobitné ustanovenia k jednotlivým druhom daní, 8. o územných finančných orgánoch (zrušená), Spoločné, spolochochovacie, prechodné a záverečné ustanovenia.

37. ROZPOČT, VÝDAVKY, ICH VYMEDZENIE, FAKTORY ICH OVPLYVNÚJÚCE

Rozp. Výdavky sú jedným z hlavných nástrojov, pomocou ktorého vláda stanovuje proporcie medzi súkromným sektorom a verejným. Na ústrednej úrovni zahŕňajú plánne výdavky (výdavky na realizáciu základných funkcií vlády), transferové platby (súvisia s redistribučnou fiskálnou funkciou a predstavujú jednostranný pohyb prostriedkov z rozpočtu k jednotlivcom). Vývoj rozp. výdavkov ukazuje, že vo väčšine krajín neustále rastú. Absolútne ukazovatele toto tvrdenie potvrdzujú. Vypovedacia schopnosť tohto tvrdenia ale skresľuje inflácia a demografické zmeny. Výdavky smerujú do oblastí, o ktoré nemá záujem súkromný sektor z hľadiska vysokých nákladov, dosahovania nízkeho zisku, prípadne dlho očakávaného výnosu do oblastí, kt. štát jednoducho nechce ponechať súkromnému sektoru a vo veľkej miere do sociálnej oblasti na zabezpečenie aspoň minimálnych potrieb občanov. Výdavky ŠR predstavujú peň. vzťah založený na prevádzkovaní nář. dôchodku na princípe návratnosti. Sú jedným z najvýznamnejších nástrojov štátu na zasahovanie do ekonomiky. Vzťah príjmov a výdavkov ŠR: A) klasický prístup - posudzuje výdavky ŠR z hľadiska kvantitatívneho. výdavky majú charakter obligatórneho normatívu pre šírku štátnorozpočtových príjmov. B) moderný prístup - posudzuje výdavky ŠR z hľadiska kvalitatívneho, t.j. dôraz sa začína klásť na obsah štátnorozpočtových výdavkov a ich smerovanie. Stanoví optimálnu výšku výdavkov je veľmi problematické. Vysoké výdavky by znamenali zbytočné plyvanie prostriedkami, pričom by nemuselo dochádzať k ich plnému využitiu. Názre by mohli mať za následok pokles eko. rastu niektorých oblastí. Štruktúra výdavkov ŠR je daná funkciami štátu. Tieto výdavky rozdeľujeme do 4. skupín: 1. Výdavky na štátnu správu, 2. výdavky na bezpečnosť, 3. výdavky na hospodárstvo, 4. výdavky na spoločenské služby a činnosti pre obyvateľstvo.

38. VÝDAVKY ŠR, ICH ČLENENIE, STRUKTÚRA

Používa sa niekoľko členení. Jedným z prvých je členenie výdavkov ŠR na riadne (zahŕňa bežné výdavky panovníkového dvora, neskoré výdavky na políciu, súdy, školstvo, ochranu zdravia. Tieto výdavky sa hradili z daní a mali pravidelný charakter) a minoritné (spôsobu len výnimkový charakter, súviseli s eliminovaním následkov vojen, neskoré sa rozšírili aj o poskytovanie subvencií pre súkromné podnikanie, o financovanie rôznych verejných prác a pod. Hradili sa z výnosov štátnych pôžičiek). Ďalším kritériom je ekonomická užitočnosť: 1. eko. užitočné, 2. eko. neužitočné. Administratívne členenie je také, ktoré sa uskutočňuje podľa administratívno-správnej štruktúry štátu, podľa jeho orgánov a funkcií. Kombinácia administratívneho a ekonomického členenia je členenie výdavkov podľa odvetví NH. (priem. poľnoh.). Ak ide čiste o eko. členenie, rozlišujeme dva druhy takéhoto členenia: Akak prostredníctvom štátnorozpočtových výdavkov dochádza k použitiu nář. dôchodku na spotrebu alebo investície, výdavky členia na a) bežné na zabezpečenie správneho a mocenského aparátu štátu) b) kapitálové (zahŕňajú investície štátu, investičné dotácie miestnym samosprávam) B) podľa toho, či štátnorozpočtové výdavky znamenajú priame, alebo nepriame použitie nář. dôchodku rozlišujeme tzv. 1. efektívne výdavky (výdavky, kt. znamenajú faktickú úhradu za dodané materiálne statky, služby) a 2. transfery (jednostranné prevody peň. prostriedkov buď v prospech domácich subjektov, alebo v prospech zahr. sub.) Ďalším členením je podľa zamerania: 1. výdavky smerujúce do nevyrobenej sféry (štát podporuje oblasti, ktoré by si vlastnými silami nevedeli zabezpečiť rozvoj, školstvo...) 2. výd. smer do vyrobenej sféry (dotácie a subvencie do odvetví, kt. význam je dôležitý a perspektívny, ale svojo činnosťou nie sú schopné získať dostatok fin. zdrojov na pokrytie svojich nákladov, např. poľnohosp). Územný princíp členenia. To, ako sa príspevky členia podľa tohto členenia závisí od situácie štátu, či je unitárny, alebo federatívny a ako má usporiadané vzťahy medzi ŠR a miestnou samosprávou.

39. PROBLEMATIKA EFEKTÍVNOTI A HOSPODÁRNOSTI

ROZP. VÝDAVKOV, NÁSTROJE ICH PLÁNOVANIA

Vzhľadom na charakter verejného sektora je efektívnosť verejných výdavkov diskutovanou otázkou. Názory sú rozdielne, rozlišujú sa ale dve základné zložky efektívnosti: 1. účinnosť (schopnosť pomocou verejných opatrení splniť určitý stanovený cieľ), 2. hospodárnosť (sleduje, s akými nákladmi sa môže dosiahnuť vytýčený cieľ. Problém neefektívnosti má viac prícín: 1. neoprávnené zaradenie financovania určitého projektu do verejného

sektora 2.alokačná neefektívnosť, 3.produkčná neefektívnosť. Nachádzanie optimálneho rozpočtu sa spája ešte s ďalou radou problémov. Jedným z nich je oceňovanie verejných projektov a kuantifikácia výdajkov. Keďže vo verejnom sektore nie je rozhodujúcim trhovým mechanizmom, ťažko sa nachádza optimálny rozpočet, lebo "politické hlasovanie" nahrádza trhovému mechanizmu. Usmerňovanie rozp. výdavkov rozp. organizácia - pod týmto sa rozumie stanovenie sumy rozp. výdavkov jednotlivým rozp. a príspevk. organizáciám. Problémom je tu otázka ako vyčíslit' a stanoviť peňažné prostriedky každej rozp. organizácii tak, aby ich mala dostatok na splnenie všetkých stanovených úloh, ale pri hospodárnom využívaní. Z hľadiska nástrojov určovania neinvestičných výdavkov v rozpočtových organizáciách sa využívajú nasledovné nástroje: 1. systematizácia osobných stavov pracovníkov(využíva sa na určovanie osobných či mzdových výdavkov) 2. nástroje určovania vecných výdavkov(slúžia na určovanie vecných výdavkov, patria sem: výdavkové normy—sú číselným vyjadrením maximálnej alebo minimálnej výšky výdavkov na určitú stanovenú jednotku. Stanovuje sa nimi, koľko fin. prost. môže organizácia vynaložiť', fin. normatívy—najvyšší stav, pod kt. by potreba fin. prostriedkov nemala klesnúť', fin.limity—najvyšší stav, kt. sa môže dosiahnuť pri stanovenej potrebe. fin.ukazovatele—číselný priemer výdavkov určitého druhu na nejakú fyzickú alebo časovú jednotku. 3. statisticko-matematické metódy. Sú to metódy na stanovenie sumy rozp. výdavkov pre jednotlivé rozp. organizácie pomocou výpočtových techník. Najvýznamnejšia je metóda regresnej a korelačnej analýzy. 4. ďalšie nástroje napr. prepočtové rady za uplynulé roky podľa štat. údajov, skúsenosti rozpočtových pracovníkov.

20. TEÓRIE A NÁZORY NA NA ŠTÁTNE FINANČIE (FYZIOKRATIZMUS, MERKANTILIZMUS, V OBDOBÍ VOLNEJ KONKURENCIE)

Teórie a názory na štátne financie boli súčasťou názorov na hospodárstvo a peniaze. Najstaršia eko. teória trhovej politiky je merkantilizmus. Pokúša sa teoreticky spracovať začínajúci systém trhovej ekonomiky. Cieľom bolo urýchlenie manufaktúr. Predstavitelia merk. boli presvedčení, že jediným zdrojom bohatstva je neekvivalentná výmena tovaru v zahraničnom obchode. Merkantilisti preceňovali úlohu peňazí. Ďalšou eko. teoriou bol fyziokratizmus. Peniaze sa už nestotožňovali s bohatstvom. Za bohatstvo sa považovali len úžitkové hodnoty. Odmietali sa aktívna obchodná bilancia. V druhej polovici 17storočia začína úpad merkantilizmu. Vzniká klasická ekonomická teória. V trhovej eko. v období voľnej konkurencie základné teoretické poučky, o ktoré sa operal rozp. mechanizmus formulovali Smith a Ricardo. Bola prirodzená požiadavka nedotknuteľnosti súkromného podnikania. Rozhodujúce postavenie v eko. mal individuálny výrobca a vyžadovala sa voľná konkurencia. Výdavky ŠR sa považovali za neproduktívne. ŠR nemá eko. cieľ ani úlohu. Rozp. výdavky sa mali uhradzovať z riadnych a predovšetkým daňových príjmov. Rozpočtová teória nebola v tomto období osobitne vypracovaná. Smith a Ricardo tvrdili, že 1.výdavky ŠR sa nemali týkať reprodukčného procesu a nemali do tohoto procesu ani zasahovať. 2.dane nemali zasahovať kapitál a mzdu. 3.výdavky ŠR majú neproduktívny charakter a preto treba dane obmedziť na minimum. Daňový mechanizmus zodpovedal eko. pravidlám obdobia voľnej konk. Zdaňovanie sa riadilo podľa osobných pravidiel a princípov tak, aby bola všeobecnosť, rovnosť, neutralita. S a R tvrdili, že za produktívnu možno považovať len takú prácu, kt. sa vynakladá na výrobu materiálnych statkov.

21. TEÓRIE O ŠR V ZMIEŠANEJ EKONOMIKE
Prechod trhovej eko. z obdobia voľnej konk. do obdobia vyspelej trhovej eko. spôsobil zmeny v eko. teoriách. Všetky teórie zdôvodňujú potrebu zvyšovania výdavkov ŠR a potrebu využívať ŠR ako nástroj v rukách štátu na zasahovanie do ekonomiky. Základné teórie v obd. vysp. trh. eko.: 1. Teória kolektívnych potrieb štát je združenie občanov a jeho úlohou je zabezpečovanie kolektívnych potrieb. Jednotlivec si ich nie schopný zabezp. (ochrana)Štály rast tvýdavkov štátneho rozpočtu je prejavom čotaz úplnejšieho uspokojovania kolektívnych potrieb. F S Nitti. Základná myšlienka teórie kol. potrieb je využívanie ŠR na úhradu kol. potrieb. Aj ďalšie teórie podporujú túto myšlienku: a) teória psychologických štád považuje štát za orgán na zabezpečovanie kolek. potrieb. E Sachs - rast výdavkov ŠR je opodstatnený, lebo tieto výdavky sa používajú v záujme uspokojovania potrieb celej spoločnosti. Výdavky ŠR sú sôkazom stále plnšieho uspokojovania kolektívnych potrieb. b) Sociálna teória - vychádza z myšlienky, že súčasný štát s vyspelou trhovou ekonomikou má plniť tiež sociálnu úlohu. Výdavky ŠR možno rozdeliť na 2 skup. 1) súvisí s existenciou štátu a vynakladá sa na štátny aparát. 2) nesúvisí s úhradou výdavkov na štátny aparát a jeho udržiavanie, ale vlastne redistribuje dôchodky medzi soc. skupinami obyvateľstva tak, že od jedných sa dôchodky odoberajú a druhým sa dávajú. c) Sociálnoprávna teória (A Wagner) Treba uplatňovať rozumnú fin. politiku tak ako aj u soc.t. d) Sociologická teória F Neumark - požaduje aby sa zabezpečili dobré podmienky pre všetky triedy a soc. skupiny obyvateľstva. 2. Morfologická teória sa označuje ako fenomenologická teória. Zameriava sa na skúmanie vonkajších fin-rozpočtových javov. ŠR sa skúma z pohľadu toho, aké má formy, ako sa používa v konkrétnych podmienkach príslušnej krajiny v danom historickom vývoji. 3) Teória regulovanej trhovej ekonomiky J M Keynes. Základnou mysl. tejto teórie je, že príčinou kríz v trhovej ekonomike sú nedostatočné investície. Keynes odporúča, aby štát sám uskutočňoval investície predovšetkým v zmláknutých odvetviach NH. Uvedeným spôsobom možno vyhladiť hosp. krízy a nezamestnanosť. 4) Metafyzická teória vidí význam ŠR v tom, že slúži ako nástroj na riadenie NH a nie v oblasti financovania vlastných potrieb štátu. Vysp. trhová eko. 2 sféry (súkromného podnikania, štátneho financovania) 5) Štátny intervencionizmus a dirigizmus kladie dôraz na využívanie ŠR na reguláciu ekonomiky. Tieto teórie vychádzajú z Keynesových teórií a sú súčasť proticyklickej politiky po 2SV. Sú to hlavne a) teória sústavného deficitu ŠR Bewrdge má názor, že deficitom ŠR možno zabezpečiť plnú zamest. Zvyšné štátne výdavky na investície by sa mali uskutočňovať v období stagnácie a mali by zabezpečiť zvýšenie výroby tovarov. b) Teória cyklickej vyrovnanosti ŠR E Lindahl, G Myrdal. Vychádza z požiadavky, že ŠR má byť vyrovnaný, ale vyrovnanosť sa má prispôbiť eko. cyklu. V čase prosperity treba zvýšiť fin. rezervy. c) Teória kompenzačných úloh ŠR nekladie požiadavku vyrovnanosti. Vychádza z toho, že ŠR je permanentne deficitný a štát je stále zadlžený. d) stabilizačná teória ŠR má schopnosť stať sa stabilizátorom ekonomiky a slúžiť ako nástroj riadenia celého NH. Viac druhov stabilizátorov: Automatický - uvádza progresivitu daňových sadzieb. Riadený - vypísanie štátnych pôžičiek na investičnú výstavbu alebo zvyšovanie či znižovanie daní podľa rozhodnutia parlamentu. Na financovanie deficitu ŠR slúžia viaceré zdroje, z nich najdôležitejšie sú pôžičky najrôznejších foriem a druhov, rezervy štátnej pokladnice a iné.

22. ROZPOČTOVÁ, FIN. A HOSP. POLITIKA, CIELE, ZAMERANIE
1. Hosp.poli sa dá charakterizovať ako osobitná oblasť hosp. praxe, kt. sa cieľavedome orientuje na ovplyvňovanie priebehu eko. procesov tak, aby sa vytvárali podmienky pre dosiahnutie požadovaných zámierov hosp. činnosti. Z hosp.poli vychádza fin a rozpočtová politika. Hlavné úlohy hosp.poli: 1.stanovenie cieľov eko. úsilia a parametre eko pohybu podľa konkrétnej vnútornej a zhraničenej eko. situácie 2.stanoviť metódy, akými sa budú realizovať stanovené ciele eko. úsilia, 3.stanoviť úlohy subjektom a inštitúciám. 4. formulovať vzťahy medzi subjektami v NH v rámci využívania nástrojov trhovej ekonomiky. 2. Fin politika je časť hosp. praxe, kt sa

cieľavedome orientuje na tvorbu, rozdeľovanie metodických, dospožičných a kontrolných organizácií. Je v úzkom vzťahu s cenovou, mzdovou a soc. politikou. Hlavnou úlohou fin. pol. je aktivovať podporu eko. reformy pri transformácii NH na trhový eko. 3. rozpočtová pol. je tá časť hosp. praxe, kt. sa v reprodukčnom procese pomocou zákonných, metodických a kontrolných opatrení orientuje na tvorbu, rozdeľovanie a používanie centralizovaného peň. fondu nenávratným spôsobom. Je súčasťou fin. politiky. Rozpočtová pol. sa definuje ako súhrn cieľov, nástrojov a opatrení na ich dosiahnutie, ktoré štát presadzuje vo fin. vzťahoch prostredníctvom ŠR v NH. Zameranie hosp. pol.: cieľom RP je nenávratným spôsobom rozdeľovania a znovurozdeľovania nár. dôchodku zabezpečiť hladký a efektívny priebeh rozšírenej reprodukcie. PK pomáha zabezpečovať proporcie v podnikateľskom sektore. Pri stanovení cieľov treba brať do úvahy eko. stav, infláciu, vonkajšie vzťahy, nezamestnanosť.

23. ROZPOČTOVÁ POLITIKA, ÚLOHY, ČLENENIE

Úlohy rozp. pol. sa orientujú prevažne na riešenie problémov súvisiacich s ekonomickou reformou. Sú to nasledujúce úlohy: a) prehlbenie transformačnej úlohy ŠR pri vytváraní priestoru na pôsobenie trhu a teda transformáciu ekonomiky na trhový ekonomiku, b) obmedzovanie znovurozdeľovacích procesov prostredníctvom ŠR. Tým by mal poklesnúť podiel ND rozdeľovaného prostredníctvom ŠR. c) podporovanie rozvoja súkromného podnikania. d) využívanie ŠR na protinflačné pôsobenie. e) podporovanie vyrovnanosti vonkajších ekonomických vzťahov f) riešenie soc. problémov obyvateľstva g) riešenie ekologických programov. Členenie RP RP je mnohotvárná a preto sa delí podľa viacerých hľadísk: a) podľa úrovne riadenia: **makroekonomický aspekt** (celoštátny i odvetvový, stanovujú sa fin. vzťahy medzi štátom a podnikateľskou sférou a medzi ŠR a obyvateľstvom), **oblastný aspekt** (berie zreteľ na určitú oblasť či územie, javí sa ako rozp. politika miestnych orgánov a výpočtová pol. v oblasti rozvoji), **mikroeko. asp.** (má presadzovať zásady hospodárnosti a pôsobiť na hmotnú zainteresovanosť. Môže sa uplatňovať ako RP v R Organizáciách, RP v prísp. org. RP vo vzťahu k podnikom a org. podnikateľskej sféry b) podľa časti nár. dôchodku: investičná RP, dôchodková RP, sociálna RP c) podľa eko. kategórií a nástrojov - používajú sa na rozdeľovanie a znovurozdeľovanie ND, RP možno členiť na: daňová RP, príspevková RP, subvenčná alebo dotačná RP, d) podľa časového hľadiska na: doľhodobá RP, strednodobá, krátkodobá e) podľa vzťahu hmotných a hodnotových procesov na epanzívnu RP a reštriktívnu f) podľa spôsobu ovplyvňovania reprodukčného procesu na inflačná RP, deflačná a stabilizačná. g) podľa zákl. kategórií ŠR na výdavkovú a príjmovú RP, h) podľa subjektu na RP voči podnikateľskej sfére a RP voči obyvateľstvu.

24. ROZPOČTOVÁ POLITIKA JEJ NÁSTROJE

Nástroje RP sú také nástroje, pom. ktorých a má dosiahnuť splnenie stanovených cieľov. Podľa toho ako pôsobia nástroje RP na subjekty ich rozdeľujeme na **úplňacie** - zakladajú činnosť konat' v súlade s takýmito nástrojmi(zákazy, príkazy). Ak určujú konkrétne subjekty, nazývame ich adresné priame N. Opačne neadresné. 2. **nepriame** - majú stimulovať jednotlivé subjekty k určitej činnosti a tým ovplyvňovať ich konanie. (daňové sadzby, dovozná daň). Zákl. nástroje RP: všeob. NRP - jednotlivé rozpočty v rámci rozp. sústavy(ŠR, obecné R, rozpočty R.Org.) príjmové NRP - všetky formy rozp. príjmov (odovdy, dane, clá) výdavkové NRP - nástroje v rôznych formách R výdavkov. (dotácie, subvencie, prídely, splácanie štátneho dlhu). Dotácie a subvencie štát používa na ovplyvňovanie a usmerňovanie činnosti v kultúrnej a sociálnej sfére, ale tiež v podnikovo-hosp. či podnikateľskej sfére. Preferujú sa nimi určité činnosti, odvetvia.

25. VYUŽÍVANIE ROZPOČTOVEJ POLITIKY NA ZÁSAHY ŠTÁTU DO EKONOMIKY

V súčasnosti je ŠR spätý s ekonomikou v každom štáte. Rozdiel je ale že v akej miere. V niektorých štátoch s trhovou eko. sa viac akcentujú nástroje trhu a berie sa menší zreteľ na zasahovanie štátu do eko. V iných naopak. Ďalší rozdiel je tom, akým spôsobom sa využíva ŠR, či priamo alebo nepriamo. V podmienkach vyspelej trh.eko. sa využívajú hlavne nepriame nástroje. RP bližšie určuje, čo treba podnecovať, alebo utľmovať. Rozp. nástroje, kt. majú podnecovať podnikateľskú sféru sa javia ako isté výhody a naopak. zákl. nástroje na podnecovanie podnikateľskej sféry sú: **daňové nástroje**, subvencie a dotácie, úľavy pri dovoze a vývoze. **D nástroje** sú nástrojmi príjmovej RP. Pôsobia na hospodáriaci subjekt tým, že sa zvyšuje, alebo znižuje jeho daňové zaťaženie. **Sub. a Dot.** sú nástrojmi výdavkovej RP a javia sa ako podpora štátu hospodáriacim subjektom. Pri zasahovaní do eko. mnoho krajín využíva ŠR na cenové dotácie a subvencie vo vzťahu k poľnohospodárskej výrobe. **Úľavy pri dovoze vývoze** využíva štát na podnecovanie zahraničnoobch. činnosti. (peňažné vývozné prémie, záruka štátu vývozcovi, poskytovanie devízových výhod). Sú aj nástroje, kt. **obmedzujú** zahr-obch. činnosť. Je to dovozná daň a clo.